

I

Присадкуватий чоловік у домотканій сорочці та плетеному взутті вирубує дерева на високому схилі пагорба. Коли одна береза падає, на іншій уже шелестить листя і розлітаються тріски. Не випрямляючи спину, він рубає одне дерево за іншим, немов кущі верби.

Гора, на схилі якої він працює, лежить посеред безмежної, безлюдної місцевості, подекуди височіють гори, немов горбики на затопленому лузі. Усі вони вкриті лісом до самого верху, за винятком тієї, на якій працює чоловік, із сонячного боку вже немає дерев, хоча очевидно, що з часом ліс на ній буде повністю знищено. Внизу, серед цієї глухомані, зеленіє поле, засіяне житом, ще нижче видніються пасовища, а далі, за улоговиною, — селянське обійстя біля підніжжя довгого півострова, навколо якого звивистими водами біжать маленькі озерця, овальні протоки та поріжки.

З того пагорба, на якому чоловік рубає дерева, як на долоні видно подвір'я. Він переставав працювати, подивився вниз на своє поле, на хату, на пороги. Потім змахнув сокирою, немов хотів засадити її в пень, щоб трохи перепочити, натомість узявся за нове дерево і продовжував рубати рівномірними рухами — присадкуватий, у домотканій сорочці та плетеному взутті.

Сокира то здіймається, то опускається, то відривається від дерева, то тоне в ньому, коли одне дерево падає, інше

вже тріскотить. Темп роботи збігається з ходом думок чоловіка — одні виникають, інші згасають, продовжуючи там, де закінчилися, закінчуючи там, де починалися, завжди з однаковими труднощами, з якими доводиться боротися і миритися.

Вони знову посварилися сьогодні, знову наговорили одне одному образливих слів. Важко повірити, що вона могла це сказати! Може, це й правда, але як у неї вистачило духу сказати йому: «Старий кривоногий виродок»? Хіба я винен у тому, що маю від природи ваду? Вона ж бачила це, коли виходила за мене заміж, знала ж, що я кульгаю на ліву ногу! Але як у неї повернувся язик?

Він усе ж таки перестав працювати, поклав сокиру на землю і сів.

— Зрештою, я вже старий і ніколи не славився своїм зором. Але, мабуть, треба, щоб мої очі зараз виблискували, як у лютого, підступного пса. І якби вона злегка торкнулася мого плеча, чи повинен я був би кричати: «Забирайся звідси!» — і не бити її палицею? Не для того, щоб вгамуватися, не для того, щоб роздратуватися, а для того, щоби покінчити з цим. Я їй дозволив... Я коли-небудь завдавав їй шкоди?

Раніше, коли в неї виривалося зле слово, вона негайно ж розкаювалася і все закінчувалося миром. Якби вона сьогодні сама принесла мені обід, то все було б добре. Якби я здалеку почув її кроки, то показав би їй, що я вже давно все забув. Якби вона прийшла сюди сьогодні, як бувало колись, співаючи так, що аж ліс дзвенів, я заревів би їй у відповідь, як бик, я заревів би, як ведмідь, на знак того, що все забуто.

Йому хотілося вірити, що Мар'я прийде. Листя тихо шелестіло, колихаючись під теплим вітерцем, тиша заспокоювала. А якщо вона і сказала це в гніві, чи тому, що була розлючена чимось? Адже вона не хотіла образити мене.

Я посаджу її на ту роздвоєну березу, на якій вона часто сиділа, коли була ще дівчинкою. Я назву її лісовою німфою, їй подобається, коли я називаю її так, хоча вона і вдає, ніби зовсім не слухає мене, а потім співає це собі, коли йде скотарськими стежками. «Допоможи мені, Юго! — раптом вигукне вона. — Мені самій не злізти». І легка вона обійме мене за шию, я понесу її на руках і спущу на землю тільки внизу, на лузі.

Юга сидів нерухомо, заклавши руки в поділ сорочки між колін і в'яло дивлячись на повалені ним дерева. Він так і бачив перед собою Мар'ю такою, якою вона була спочатку. Простоволоса, зі спущеною на плечі хусткою, вона ходить по їхній першій лісосіці, де вони працювали разом. Юга рубав великі дерева, а вона обрізала листя на корм і гілки на віники маленьким серпом, який він власноруч для неї викував. І так вона впродовж кількох років приходила до нього в ліс, як молода господиня, весела й життєрадісна. Її пісні приносили удачу чоловіку. Юга добре знав, чому його посіви не займають ні морози, ні посухи: адже в нього оселилася лісова німфа, прекрасна карелка, яка прийшла до нього хтозна-звідки, з далеких невідомих гір.

Тепер Мар'я вже не приходить до нього на роботу, не дозволяє йому садити себе на дерево, брати себе на руки, не співає, навіть не приносить йому обіду: вона постійно сердита на свого старого чоловіка.

І все ж таки Юга напружено прислухався до кожного звуку навіть тоді, коли тріски зі свистом розліталися. Хтось крикнув? Він став пильно вдивлятися в далечінь і скочив на камінь, на якому щойно сидів. Там нікого не було. Можливо, це крикнули внизу? З іншого боку добре видно, хто йде. Звідти видно весь двір, дорогу, луг і край поля до самої хати. Якби він уже раніше не стояв там незліченну кількість разів, даремно чекаючи на Мар'ю, то пішов би

туди тепер. Але замість цього Юга схопив сокиру й так завзято рубав, що кожне повалене дерево наближало його до того місця, звідки можна було бачити подвір'я. Він рубав тільки найближчі дерева. Дерева голосно вищали, коли падали, наче від чогось іншого, а не від того, що їх ламали.

Ні, нікого не видно. Корови спокійно лежали на сонці. Озером поволі ковзали два човни. Третій ішов ближче до берега, ніби переслідуючи інших. Юга відразу ж упізнав, що перші два човни були з російського боку. Не важко було здогадатися, що вони не мають наміру огинати мис і спуститися тим шляхом до порогів, а збираються пристати до його берега й перетягнути човни з вантажем суходолом на той бік. Їм певно знадобиться кінь. Піти до них? А втім, хай самі йдуть, а Мар'я допоможе їм.

Третій човен належав вугільникам. Юга розвернувся і став рубати дерева, прямуючи вверх по горі, а потім назад. Але й тепер нікого не було видно. Та й чому повинно бути видно? Він знову піднявся нагору, проте його здолала сильна втома, і він сів на камінь під березою. Йому потрібно було обміркувати, чому все так сталося. Юга ніяк не міг зібратися з думками, вони розбігалися врізнобіч.

— Раніше вона завжди приносила мені обід, і не важливо, як далеко я працював, приносила смажену рибу й кисле молоко в баклазі. А тепер я для неї занадто старий. «Старий кривоногий виродок». Можливо. Але хіба я хоч раз докоряв їй у тому, що вона була бідна, що в неї нічого не було? Що я збудував для неї будинок, вирубав ліс, засіяв поле? Хіба важливо, на кого схожий чоловік і скільки йому років, якщо він справжній чоловік? Чи не важливіше те, на що ти здатен і чого можеш досягти? Хіба не стоїть там хата, збудована моїми руками в глухому холодному лісі, просто неба в оточенні порогів? А конюшня, сарай, хлів, лазня, кінь і п'ять корів? Скажи мені, Мар'є, хто б ще збудував таке для жебрачки й чужинки? Хіба краще бути

рабинею у власній країні, хіба краще бути наймичкою в старої Кархули? Скажи-но! І як ти мені віддячила? Мабуть, моя нагорода вже в тому, що ти була доброю до мене, коли я ще не був таким старим, не кряхтів і не охав...

Юга відразу ж покаявся. Чому я її звинувачую? Вона тоді була ще дитиною. Я, як старший, мав би краще розуміти це... Але я був би щасливим, якби вона хоч раз потішилася тому, чому тішиться моє серце. Якби вона хоча би сказала: «Ти вирубав велику ділянку лісу, і тепер у нас буде гарне поле!» Та де там! Його думки на мить застигли. Усе ж через те, що в них немає дітей! Ось воно що. Їй цього не вистачає! Ось чому все так. Немає дітей та й ніколи не буде! Звідки ж їм бути, коли вона їх не хоче...

Раптом почувся нерішучий удар сокирою. Юга підскочив, але побачив лише листя, що коливалося. Невже це Мар'я? Може, вона несе йому обід і зупинилася, щоб нарубати гілок? А що, якщо вона вже давно там, а я не помітив?

Це була не Мар'я, а Кайса. Можливо, вона відправила Кайсу вперед, а сама потім прийде з обідом? Ні, у руках у Кайси був клунок із їжею.

Покоївка почала відкривати клунок, але Юга сказав їй, що йде додому. А Кайса залишиться тут, щоб скласти дерева. Він більше не міг працювати, та до того ж сьогодні субота і треба закинути сітки. Ще можна сходити в лазню. Але тут йому знову прийшло видіння. Він побачив Мар'ю: молоду господиню, що складає берези, які він зрубав, з непокритою головою, зі спущеною на плечі хусткою, зав'язаною пряжкою, із довгим, гнучким станом. Нема нікого красивішого за неї! Юга кинув зв'язку на землю, так, що навіть листя зашелестіло. Розкинув руки в боки, обернувся та засміявся: «От бачиш, Юго, як тебе це зачепило!» І коли робота була зроблена, вони йшли додому, обійнявшись, і разом проходили повз пагорб, обіцяючи одне одному, що